

Hondsrug en de Veenlanden

CONTACTBLAD IVN Borger - Odoorn

Jaargang 2, nummer 2

BELEEF DE NATUUR!

Interview met voorzitter Lidy Kuiper

door Sabine van Wijk

Lidy is een geboren en getogen Drent. Ze is geboren in Assen en heeft gewoond in zowel Vries als Tynaarlo. Ze is al ruim 27 jaar IVN-lid en was al op jonge leeftijd betrokken bij natuur en natuureducatie. Sinds begin 2018 is Lidy de nieuwe voorzitter van IVN Borger-Odoorn. Hoog tijd om eens een paar vragen te stellen aan haar om 'onze' voorzitter beter te leren kennen.

Lidy steekt van wal. 'Ik ben al heel lang lid van IVN, op mijn 23e deed ik de natuurgidsencursus in Zwolle waar ik toen woonde. In 2000 verhuisden we naar Borger, later naar Drouwen. Ik werd eerst lid van de IVN Emmen'.

Kort nadat in Borger-Odoorn een IVN afdeling was gestart werd Lidy daar lid van. Ze had inmiddels ook meer vrije tijd omdat ze in 2014 gestopt was als gemeenteraadslid. 'Het leuke aan actief zijn in een afdeling waar je middenin woont is dat je er meer binding mee hebt, je bent meer betrokken, het contact met de gemeente loopt vloeiender en je kent natuurlijk de natuurgebieden veel beter' vertelt Lidy.

Na de vraag wat haar favoriete natuurgebied in Borger-Odoorn is blijft het even stil. Het is natuurlijk ook wel een strikvraag, maar toch heeft Lidy wel een voorkeur voor de hunebedden in Bronneger. 'De hunebedden in Bronneger met die prachtige beuken, dat is toch wel een bijzonder plekje, het heeft iets spiritueels zo bij elkaar.'

Het stukje natuurlandschap, dat Lidy wel miste na de verhuizing van Zwolle naar Borger is het rivierenlandschap. 'We fietsten 's avonds nog wel eens langs de IJssel naar Kampen, dat levende van de rivier, dat mis ik wel eens.' 'Maar', zo vervolgt Lidy, 'We zijn niet voor niets onlangs naar Drouwen verhuisd, want hier is de natuur ook prachtig'.

Natuurlijk ben ik ook wel benieuwd wat de plannen van onze kersverse voorzitter zijn voor de afdeling. 'Ik wil graag dat IVN Borger-Odoorn zichtbaar is en gezien wordt als een serieuze samenwerkingspartner. Op het gebied van natuur- en milieueducatie is nog veel te winnen. Bewustwording is erg belangrijk en dat bereik je vooral door naar buiten te treden. Ik zou daarom graag andere doelgroepen willen bereiken. Ook wil ik kinderen meer betrekken. Daar ligt de toekomst nietwaar?'

Omdat Lidy gemeenteraadslid is geweest stelde ik haar de vraag 'Stel dat jij het groenbeleid mocht bepalen, hoe zag dat er dan uit?'

'In mijn groenbeleid zou heel veel aandacht zijn voor de biodiversiteit, voor groen in de dorpen, voor groene speelruimte voor kinderen. Ook zou ik in groenbeleid heel veel zorg hebben voor ons buitengebied. Wat zouden we kunnen doen om de vershraling van het agrarische landschap te compenseren?'

Lidy benadrukt tot slot nog dat ze onze IVN-afdeling een club met potentie vindt. 'We hebben een mooie actieve club, komen ieder jaar met een goed programma en ik denk dat we met onze afdeling nog heel veel kunnen doen voor een groener en milieubewuster Borger-Odoorn.'

Lidy Kuiper, voorzitter IVN Borger-Odoorn (foto: © Jos Vink)

Hondsrug en de Veenlanden

1. Foto voorpagina: Jos Vink
2. Interview nieuwe voorzitter
3. Voorwoord, inhoudsopgave, colofon
4. Gebiedsbeschrijving Molenveld
5. Orchideeën in Borger-Odoorn
6. Drents Heideschaap
7. Broedvogels van Lofar
8. Knollathyrus
9. Natuurmoment van een lid
10. Van de werkgroep Landschapshistorie
11. Activiteitenoverzicht 2018
12. Foto achterpagina: Albert Hoiting

COLOFON

Voorzitter:

Lidy Kuiper

Secretaris:

Desiree Bergsma

Penningmeester:

Jan Veldman

Redactie:

Sabine van Wijk, Nadine Lemmers,
Jos Vink, Jan Veldman

Redactieadres:

kopijivnborgerodoorn@gmail.com

Opmaak/layout en website:

Lenie Doornkamp

Fotografie in dit nummer:

Roelof Manting, Jan Wever, Jan Veldman,
Jos Vink, Albert Hoiting, Koos Roggeveld,
Geert Groenhof, Hans Dekker, Willem Braam,
Nadine Lemmers

Drukker:

Editoo B.V. te Arnhem

Voorwoord

door Lidy Kuiper, voorzitter

Biodiversiteit. Dat woord horen we vaak. Het gaat niet goed met de bijen, de akkerbloemen, de weidevogels. Kortom, met de biodiversiteit is het slecht gesteld. Het goede nieuws is dat er veel mooie initiatieven zijn om hier wat aan te doen. Ook in Borger-Odoorn. Onze afdeling van het IVN draagt daar graag een steentje aan bij. Zo hebben we vorig jaar in Valthe stukjes gemeentegroen, zogenaamde overhoeken, ingezaaid met bloemenmengsels en voorzien van stinzenplanten, bloembollen en fruitbomen. Een geslaagd initiatief met een mooie samenwerking tussen inwoners, IVN, de gemeente en Landschapsbeheer Drenthe.

Door meer biodiversiteit hebben we minder overlast van plaagbeestjes zoals bijvoorbeeld de eikenprocessierups. Met dat doel mocht ik op 3 maart nestkastjes uitdelen aan bezoekers van het afvalbrengpunt in 2e Exloërmond. Het was erg leuk om de bezoekers te informeren over de relatie tussen koolmezen en de eikenprocessierups. Dat is educatie, onze corebusiness.

Ook komend seizoen hebben we weer een mooi educatief programma. Wat te denken bijvoorbeeld van de cursus permacultuur? En deze uitgave van ons contactblad staat boordevol biodiversiteit! Ik wens u veel leesplezier.

Foto: Geert Groenhof

Het Molenveld

door Koos Roggeveld

Het Molenveld ligt ten zuidwesten van het dorp Exloo. Exloo is een typisch Drents esdorp met een mooie dorpskern. Op dit heideveld vindt u prachtige bloeiende heideplanten, een licht heuvelig landschap, een vennetje en diverse wandelpaden. Het landschap dat we hier aantreffen is niet altijd zo geweest, maar in duizenden jaren geleidelijk door menselijk ingrijpen ontstaan. In de Gouden Eeuw stegen door de bloei van de economie de graanprijzen en werd het voor de boeren aantrekkelijk om meer woeste gronden in gebruik te nemen. Rond 1850 was 65% van Drenthe met heide bedekt. Aan het eind van de 19e eeuw zorgde de introductie van kunstmest voor een grote ommekeer. De schapen werden als mestleverancier overbodig. De hei kon worden afgebrand en na omzetting als landbouwgrond in gebruik worden genomen. Daarom werden grote delen van het Molenveld ontgonnen en bleef het huidige terrein over. Dit was niet vruchtbaar te maken. Wat er nog van de heide over was, werd bij gebrek aan begrazing overwoekerd door grassen en bomen. Het Molenveld is het laatste grote stuk heide in deze omgeving. Hoewel de hei maar zo'n 80 ha beslaat, geeft zij toch een indruk van het uitgestrekte onland dat vóór 1900 grote delen van Drenthe besloeg. De natte gedeelten dragen bij aan het schilderachtige karakter van het veld, net als de schaapskudde die hier in de zomermaanden dagelijks vanuit Exloo komt grazen.

Schaapskudde

Het is mede aan de schapen te danken dat de hei hier nog bloeit, letterlijk en figuurlijk. Veel andere heideterreinen zijn sterk vergrast en moeten met kunstmatige middelen (zoals afplaggen, maaien of afbranden) aan hun paarse gloed worden geholpen. Sinds 1981 doen natuurorganisaties er alles aan om het oude heidelandschap - dat nog maar 5% van het Drentse grondgebied vormde - te herstellen en te onderhouden. Hiervoor wordt gebruikt gemaakt van schaapskudden en andere grazers. De schapen van de kudde waren vroeger eigendom van de diverse boeren uit het dorp. De scheper haalde de schapen 's morgens bij de boerderijen op en bracht ze 's avonds weer terug. Als vergoeding kreeg de scheper de kost bij de boeren. De Exloër kudde was tot 1960 in particuliere handen. Vanwege de hoge exploitatielasten dreigde deze kudde te verdwijnen. En dan te bedenken dat er een tijd was, dat in Exloo twee kudden schapen van elk 1500 dieren naar de heidevelden trokken! Op initiatief van de toenmalige burgemeester is de kudde in 1960 door de gemeente aangekocht. De kudde telt tegenwoordig zo'n 200 schapen van het ras het Drents heideschaap. Tijdens de lammertijd verdubbelt dit aantal. De schaapskudde is gehuisvest in de schaapskooi die midden in het dorp Exloo staat. Dit betekent dat de scheper met zijn kudde altijd dwars door het dorp gaat: een unieke beleving en een prachtig gezicht! De gang door het dorp zet als het ware de tijd even stil. Het scheren van de schapen gebeurt (ook nu nog) altijd op de zaterdag voor Pinksteren tijdens het Schaapscheerdersfeest. Vroeger gebeurde dit scheren door een aantal (oude) Exelers. Deze schoren op die zaterdag ongeveer de helft en op de dinsdag erna de andere helft. De kudde bestond toen uit 150 schapen. De huidige scheerders halen dit aantal niet meer. De andere schapen laat de herder samen met een collega schapenhouder scheren door professionele scheerders.

Het Molenveld - Foto: Koos Roggeveld

In het ven op het Molenveld staat altijd water. Dit komt omdat hier leem in de ondergrond zit. Het ven werd heel vroeger gebruikt voor het wassen van de schapen vóór het scheren. In latere jaren gebruikte de jeugd van Exloo het ven om te leren schaatsen. De naam Molenveld kan worden verklaard, doordat aan de rand van Exloo vroeger een molen heeft gestaan, vanwaar men via de es uitkeek over de heide. De molen stond waar nu de hoek Boslaan/Hoofdstraat is. Het was een voor 1832 gebouwde standaard windmolen die rond 1850 al weer verdwenen was. De molen werd gebruikt als korenmolen.

Beheer

De ontwikkeling van heide is het resultaat van bepaalde vormen van menselijk beheer. De mens belette voornamelijk bosvorming. De natuurlijke ontwikkeling (n.l. de plantengroei) daarentegen gebeurde spontaan. Daarom noemen we heide een half natuurlijk landschap: het is deels mensenwerk en deels het werk van de natuur. Heide kan alleen maar overleven, door actief ingrijpen van de mens. Zonder beweiden, branden, maaien of afplaggen gaat heide spontaan in bos over. Nadat in de zestiger jaren de ontginningen van de heide gestopt waren, vormde het achterwege blijven van het traditionele beheer een nieuwe aanslag op het areaal heide door verstruiking en verbossing. Ook momenteel gaat de verbossing nog door. Verder vergrast de heide sterk als gevolg van de hoge depositie van stikstof. Beweiding met schapen en runderen of plaggen zijn op dit moment de meest gebruikelijke beheersmaatregelen om dichtgroei en vergrassing van de heide tegen te gaan.

Enkele opmerkelijke planten en dieren van het Molenveld komen in een later te publiceren artikel aan bod.

ivn natuur
educatie
Borger-Odoorn

Wilde orchideeën in Borger-Odoorn

Door Jos Vink

Iedereen kent orchideeën. De meeste mensen komen echter niet verder dan de (tropische) kamerplant. Wereldwijd zijn 20.000 soorten bekend. Verreweg de meeste zijn tropisch. In Nederland tellen we zo'n 50 soorten en ondersoorten. Precies is dat niet aan te geven want niet alle ondersoorten worden in de officiële Nederlandse Heukelsflora beschreven.

Orchideeën, parels van onze natuur

Onlangs verscheen een prachtig boek over orchideeën in Noord-Nederland van de hand van de bekende orchideeënkenner Hans Dekker. Hierin beschrijft hij 27 soorten en ondersoorten en ook nog een zestal soorten die uit beeld verdwenen zijn in Noord-Nederland. Zeker niet alle beschreven soorten komen in Drenthe, laat staan in Borger-Odoorn voor. De soorten die we kunnen vinden binnen de grenzen van onze gemeente zijn te tellen op één hand. In Drenthe worden o.a. orchideeën gevonden op niet al te zure vochtige heidevelden en heischrale graslanden (Heideorchis en Welriekende nachtorchis). Ook in hooilanden treffen we meerdere soorten aan. De Brede orchis in het beekdal van de Drentsche Aa kennen we allemaal maar hier vinden we ook de Rietorchis en soms de Gevlekte en Vleeskleurige orchis. Bossen zijn arm aan orchideeën, zeker in Drenthe. Maar als er keileem of potklei in de ondergrond zit komen we in loofbossen de Grote keverorchis en de Brede wespenorchis wel tegen en in naaldbossen vinden we soms de Dennenorchis. Opvallend is dat zelfs in plantsoenen en tuinen orchideeën voorkomen, voorwaarde is wel dat ze op natuurlijke wijze worden beheerd. In onze gemeente is het natuurgebiedje in de nieuwe woonwijk in Nieuw-Buinen daarvan een voorbeeld. Daar bloeit massaal de Brede orchis.

Rietorchis

Eigenlijk zijn er twee soorten: de Gewone rietorchis en de Gevlekte rietorchis. De Gevlekte rietorchis heeft gevlekte bladeren de Gewone niet. Sommigen zien de Rietorchis als een ondersoort van de Brede orchis. Beide soorten behoren tot de Handekenskruiden. Ook de Gevlekte orchis en de Vleeskleurige orchis behoren tot dit geslacht. Dat de verschillende soorten lastig te determineren zijn, blijkt wel uit de fout die wij maakten in de Mandelanden. Wij dachten de Gevlekte orchis te hebben gevonden, maar helaas het bleek de meer algemene Rietorchis te zijn. Deze orchidee komt op meer plaatsen in de gemeente voor, o.a. langs het kanaal Buinen-Schoonoord en in het Lofar gebied. Leuk om te weten dat de Rietorchis in het ons omringende buitenland nauwelijks voorkomt. We moeten zuinig zijn op deze typisch Nederlandse soort.

Gevlekte orchis

Toen Drenthe nog bestond uit heide, schrale graslanden en veen was de Gevlekte orchis algemeen. Nu is het een zeldzame soort die sinds kort weer voorkomt in het Hunzedal (Lofar gebied!). Een heel mooie en vitale vindplaats ligt in het Molenveld bij Exloo. De Gevlekte orchis is een lastige soort om te determineren. De vormenrijkdom is groot en er zijn nogal wat ondersoorten.

Brede wespenorchis (Foto: Hans Dekker)

Brede wespenorchis (Foto: Hans Dekker)

Deze typische bosplant is vrij algemeen. Op beschaduwde plekken in met name de boswachterij Exloo-Odoorn zie je ze regelmatig. Opvallend is dat er planten zijn met lichtgele, donkerpaarse en soms zelfs groene bloemen. Ook de grootte van de planten kan erg verschillend zijn. In juli moet je op zoek naar bloeiende exemplaren. De orchidee wordt overigens niet alleen op natuurlijk ogende standplaatsen aan bosranden of in licht bos aangetroffen. De soort zie je ook in de bebouwde kommen (parkeerplaatsen en tussen beplanting in plantsoenen).

Brede orchis

Dit is de orchidee die eind mei de hooilanden langs de Drentsche Aa paars kleurt. Het is een typische plant van de Dotterbloemhooilanden, waarvan Het Drentse Landschap zegt dat die ook in de Mandelanden te verwachten zijn. Daar is de Brede orchis nog niet aangetroffen maar de plant groeit wel in Lofar en in de woonwijk Parklaan in Nieuw-Buinen. We zagen ze in 2016 tijdens de excursie Waar ik woon!

Andere soorten

Hans Dekker geeft aan dat ook de Welriekende nachtorchis in onze gemeente is aangetroffen (Lofar en Odoornerdenen). In de boswachterij Exloo vond hij ooit de Grote keverorchis. De Dennenorchis stond vroeger in het Hunzebos en als we maar ver genoeg terug in de tijd gaan dan komen we nog veel meer soorten tegen. Waar nu Lofar is groeide 100 jaar geleden de Veenmosorchis!.

Hoe Drents is het schaap?

door Nadine Lemmers

Bij Drenthe denken we aan hunebedden, natuur en ... schaapskuddes. Het schaap dat we nu kennen stamt af van wilde schapen uit het geslacht *Ovis*. De voorouders van het schaap zijn waarschijnlijk de moeflon (*Ovis gmelini*) uit het zuidwesten van Azië en waarschijnlijk ook de argali (*Ovis ammon*) uit Centraal-Azië. Zo'n 10.000 jaar geleden is het schaap gedomesticeerd in het huidige Midden-Oosten en is hierbij een van de vroegste gedomesticeerde dieren op de hond na. Vanuit dit gebied heeft het schaap zich verspreid, uiteindelijk ook naar Nederland. Het schaap is in Nederland vanaf ongeveer 5.000-4.000 jaar geleden. In de tijd van de hunebedbouwers is het schaap gehouden voor vlees en waarschijnlijk melk en melkproducten. Schapen leveren pas wol vanaf de bronstijd. In Drenthe zullen de hunebedbouwers de eerste boeren zijn geweest die schapen hielden. De herder zal met de schapen rond zijn getrokken om overbegrazing te voorkomen. In de late middeleeuwen werden schapen pas in omheinde weides gehouden. Door gericht fokken en natuurlijke selectie zijn ruim 900 rassen ontstaan. Interessant is het voorkomen van verwilderde schapen, namelijk de moeflon op Sardinië en Corsica en het Soay-schaap ten noorden van Schotland. Schapen leveren wol, vlees, melk, darmen en maag, maar ook de botten worden en werden gebruikt voor het maken van sieraden, gereedschap en muziekinstrumenten.

Foto: Nadine Lemmers

de kudde terug naar de schaapskooi. De kudde bestaat op het moment uit 200 Drentse Heideschapen en de kudde wordt gescheperd door schaapsherder Monique Tielen en haar honden. Om meer te weten te komen over de geschiedenis van de schaapskudde kunt u een bezoek brengen aan het Schapeninformatiecentrum, dat gratis toegankelijk is. Op dit moment zorgt de Stichting Schaapskudde Exloo voor het voortbestaan van deze kudde.

Adres:
Schaapskuddeinformatiecentrum
Hoofdstraat 55
7875 AB Exloo

Beleef het leven van de Hunebedbouwers

Ervaar de reis van de steen
Ruik de geur van het hunebed
Zie de schatten van eeuwen geleden
Voel de sfeer van het leven van een Hunebedbouwer

Hunebedcentrum

Hunebedstraat 27,
9531 JT Borger
Telefoon: 0599 - 23 63 74
E: info@hunebedcentrum.nl
W: www.hunebedcentrum.nl

Foto: Nadine Lemmers

Drentse schapenrassen

In Nederland maken we onderscheid tussen heideschapen en weideschapen. Het Drents heideschaap valt onder de kleine heideschapen. De Schoonebeeker, het Veluws en Kempische heideschaap onder de grote heideschapen. Zowel de Schoonebeeker als het Drents heideschaap zijn Drentse rassen die vandaag de dag nog te bewonderen zijn in de Drentse natuur.

In de gemeente Borger-Odoorn is de schaapskudde van Exloo te vinden. De schaapskudde zorgt ervoor dat een van de mooiste heidevelden, het Molenveld, blijft bestaan. In het dorp Exloo is dagelijks van Pasen tot herfstvakantie te zien dat de kudde vanuit de schaapskooi vertrekt naar de heide dwars door het dorp om 11 uur en tegen 17 uur komt

Broedvogels van Lofar

door Roelof Manting

In het Lofargebied zijn jaarrond zo'n zestig vogelsoorten te zien. Tijdens het broedseizoen monitoren Gerard Middelkoop en ik (we zijn beide IVN-lid) iedere twee weken de aanwezige broedterritoria. Graag breng ik enkele blikvangers bij jullie onder de aandacht.

Blauwborst (foto: Roelof Manting)

Blauwborst

Deze lijsterachtige komt vanuit Zuid-Europa en West-Afrika hierheen om te gaan broeden. Halverwege maart zijn de eerste mannetjes vaak aanwezig. Even later bakenen ze zingend hun territoria af. Juist dan zijn ze goed te zien omdat de begroeiing nog niet volop ontwikkeld is. Vanuit een wilg of vanaf een rietstengel doet de vogel z'n best om te laten horen wat zijn plekje is. Als enige tijd later jonge vogels uit het ei zijn gekropen is het opeens stil. Het mannetje helpt mee om de kroost groot te brengen. Er moet gewerkt worden! Rond half juni hoor je hem opeens weer wat vaker. Een teken dat het paartje bezig is met een tweede broedsel. De wat minder opvallende vrouw zie je niet zo snel. Maar als je door je verrekijker de prachtigblauw gekleurde borst van het zingende mannetje bekijkt gaat er een zucht van bewondering door je heen. Tijdens de balts vliegt hij vaak vanuit een struik omhoog waarbij hij met zijn breed uitwaaijende roestbruine staart zijn vrouwtje imponeert.

Bruine kiekendief (foto: Roelof Manting)

Bruine kiekendief

Deze roofvogel staat al twee opeenvolgende jaren garant voor een fantastisch schouwspel in het Lofargebied. Hij broedt er nu ook en jaagt met de vleugels omhoog gebogen in een V-vorm boven de ruigtes. In de omgeving van het stenen gebouwtje zijn de vogels goed te observeren. Vanaf half maart keren ze terug vanuit West-Afrika. Als er een paartje aanwezig is, stijgt het mannetje met behulp van thermiek op, waarbij hij allerlei luchtacrobatiek laat zien om z'n aanwezigheid kracht bij te zetten. Vaak hoor je dan ook een korte schelle roep. De verkering tussen meneer en mevrouw "Bruine Kiek" duurt vrij lang. Eind april beginnen ze vaak met nestbouw. Dat is goed zichtbaar. De vogels vliegen dan met veelal plantaardig materiaal op en neer naar de nestplaats. Als natuurliefhebber moet je dan wel gepaste afstand bewaren om de vogels zo min mogelijk te storen. De vrouw broedt alleen en wordt regelmatig van voedsel voorzien door het mannetje. Als hij in de buurt komt, waarschuwt hij haar vaak met een schelle roep. Soms vindt de prooioverdracht plaats in de lucht. Het droppen van de prooi in de buurt van het nest komt ook voor. De laatste twee jaren zijn succesvolle broedsels grootgebracht. Voor de akkerlandvogels, zoals Graspieper, Veldleeuwerik en kuikens van steltlopers zoals de Grutto, is het belangrijk dat er veel muizen aanwezig zijn in het territorium van de roofvogel. Bij gebrek aan muizen kiest de Bruine Kiekendief veel meer vogels als prooi.

Roerdomp in Lofar (foto: Jan Wever)

Roerdomp

Deze schuwe Reigerachtige hoort thuis in grote en oudere rietvelden. Vaak zal deze vogel de vogelaar observeren in plaats van andersom. Bij onraad, wordt er een paalhouding aangenomen en is de vogel vrijwel onzichtbaar in het riet. Als je hem eenmaal hebt gehoord vergeet je de onmiskenbare roep nooit meer. De vogel slikt lucht in waarbij een keelzak wordt gevuld. Deze wordt in twee tot vier keer leeggeblazen, waarbij het geluid dat lijkt op een misthoorn kilometers ver te horen is. Het zien van een Roerdomp is lastig. De laatste jaren zijn er waarschijnlijk succesvolle broedpogingen geweest in het Lofargebied. Zodra de jonge Roerdompen gevoerd moeten worden beginnen de ouders met voedselvluchten. Naarmate de jonge vogels groter worden en meer voedsel nodig hebben zie je ze vaker. Gerard en ik hebben tijdens onze vroege ochtendbezoeken regelmatig de ouders de nestomgeving vliegend zien verlaten en later weer zien terugkeren. Een tip van ons: ga eens op een zwoele zomeravond naar het Lofargebied en wellicht kan je thuis zeggen dat je de Roerdomp hebt gehoord.

Gemeente Borger-Odoorn ambassadeur van de Knollathyrus

Door Jos Vink

Het samenwerkingsverband Heel Drenthe Zoemt heeft aan de Drentse gemeenten gevraagd om ambassadeur te worden voor de biodiversiteit in het boerenland. Zij kunnen een dier of plantensoort kiezen die in het boerenland van hun gemeente extra aandacht verdient. Hoe meer enthousiaste ambassadeurs in Drenthe, hoe groter de aandacht voor de noodzakelijke versterking van de biodiversiteit op het Drentse platteland. Na de gemeente Aa en Hunze is Borger-Odoorn de tweede Drentse gemeente die ambassadeur is geworden voor zo'n karakteristieke soort. Borger-Odoorn omarmt de Knollathyrus en Aa en Hunze de Steenuil.

Knollathyrus, foto: Willem Braam

Aangepast beheer

Freek Buijtelaar, wethouder van onze gemeente vindt het prachtig dat de Knollathyrus nog bij ons voorkomt. "Juist omdat de Knollathyrus zo zeldzaam is, willen wij ons als gemeente voor deze soort gaan inzetten. Wij gaan bekijken of we samen met boeren en andere inwoners – daar waar de juiste groeiomstandigheden aanwezig zijn – een op deze soort afgestemd bermbeheer kunnen gaan uitvoeren." Het zou mooi zijn als deze soort straks op meer geschikte plaatsen in onze bermen bloeit. De Stichting Science4Nature onderzoekt hoe vitaal de populaties nog zijn en werkt ook aan een kweekprogramma. Deze Stichting houdt zich in Drenthe o.a. ook bezig met de Stengellose sleutelbloem, het Rozenkransje en de Kleine Schorseneer, allemaal ernstig bedreigde Rodelijstsoorten.

<http://www.science4nature.nl>

Beschrijving

De Knollathyrus behoort tot de grote familie van de vlinderbloemigen. De familie waartoe ook zeer algemene soorten als Rode en Witte klaver en Wikkesoorten horen. Het geslacht Lathyrus kent ook soorten die algemeen voorkomen zoals de Veldlathyrus, maar deze soort houdt juist van voedselrijke bermen. De Vlinderbloemigen werden vroeger ook wel peuldragers genoemd. Deze peulen kennen we van land- en tuinbouwgewassen (o.a. bonen en erwten). De planten van de Vlinderbloemfamilie kunnen stikstof uit de lucht opnemen. Daarin zijn ze uniek. Boeren maken daar soms dankbaar gebruik van door bijv. lupinen te zaaien als groenbemester. De vastlegging van stikstof vindt plaats in wortelknolletjes, die worden gevormd door inwerking van bepaalde bacteriën. Dit is een uitermate ingewikkeld proces waarbij o.a. het sporenelement molybdeen nodig is. De Knollathyrus tooit zich in de voorzomer met fraaie purperode bloemen die later naar fletsblauw verkleuren. Het is de enige Drentse lathyrussoort met bladeren zonder ranken. De naam Knollathyrus heeft te maken met dikke, harde knollen die zich vormen op vertakkingspunten van ondergrondse uitlopers. In deze knollen, waaruit nieuwe stengels groeien, wordt reservevoedsel opgeslagen.

Knollathyrus, foto: Willem Braam

Zeer zeldzaam en bedreigd

De Knollathyrus wordt gerekend tot de meest bedreigde planten van de Nederlandse flora. Ook in de Atlas van de Drentse Flora, die in 1999 verscheen, worden de alarmklokken geluid voor deze plant. In Drenthe is de plant alleen nog te vinden in schrale bermen op de Hondsrug in onze gemeente en op de Havelterberg. In beide gebieden zit keileem vlak aan de oppervlakte. Buiten Drenthe is de Knollathyrus vrijwel uitgestorven, op enkele plekjes op de Veluwe en één in Noord-Brabant na. Sinds de jaren '50 van de vorige eeuw is de Knollathyrus in Nederland sterk achteruitgegaan, onder meer doordat schrale bermen steeds voedselrijker worden. Oorzaken van deze verrijking zijn de inwaai van meststoffen vanuit de landbouw, het verkeer en ongunstig bermbeheer. Heel bijzonder is dat deze Rodelijstsoort nog in de bermen in de omgeving van Ees en Eesergroen voorkomt. Op één groeiplek stonden in 1994 volgens de eerdergenoemde flora minimaal 100 planten. Vroeger groeide de Knollathyrus in Drenthe vooral in de buurt van eikenhakhoutbosjes.

Het natuurmoment van...

Oebele Huitema

Nadat de redactie mij vroeg een bijdrage te leveren voor deze rubriek, ben ik gaan nadenken over mijn "natuurbelevissen". Ik kon een veelheid van natuurmomenten verzinnen, zoals.....

"Hét moment..." dat wil zeggen een belevenis, die mij in één klap bekeerde tot de Natuur, kon ik niet bedenken. Daarom neem ik de vrijheid de titel van deze rubriek te interpreteren als "Een natuurmoment van....."

Ik heb een vijver(tje) vlak bij huis. Bij een vijver is altijd wel wat te beleven: uitbundig groeiende waterplanten, badende vogels, eindeloos veel kevers, torren, larven, salamanders, een "orgie" van parende kikkers in het voorjaar.....

Eén gebeurtenis is mij bijgebleven als een bijzonder natuurmoment. Op een mooie zonnige dag zag ik een grote libellenlarf tegen de stengel van een waterplant opklimmen. Ik wist wel iets over het leven van een libellenlarf in het water en dat hij na een aantal vervellingen het water verlaat voor een laatste vervelling om daarna als landdier verder te leven. Ik had ook wel geregeld "lege libellenvelletjes" gevonden tussen de waterplanten. Maar die laatste vervelling had ik nog nooit met eigen ogen gezien. Op deze zonnige dag ging dat gebeuren.

De larve had zijn poten om de stengel geslagen en na een poosje zag ik dat kop en borststuk open gebarsten waren. Uit de opening verscheen heel langzaam het voorste deel van een libel. Ook het achterlijf kwam even later uit het omhulsel. En toen zat er een nieuwe libel met kleine vleugeltjes, die langzaam groter werden. Dit alles duurde volgens mij wel enkele uren. Het zoontje van de overburen kwam steeds weer langs en dan lagen we samen op de knieën naar het gebeuren te kijken.

Ik kon niet het geduld opbrengen om uren bij de vijver te blijven zitten. Ik deed allerlei andere dingen en ging af en toe kijken.

Helaas heb ik daardoor het "moment suprême" gemist: Een volwassen libel met ondertussen opgepompte vleugels en gedroogd in de zon vliegt weg. Ik zag alleen nog het lege omhulsel. Ik wacht op een herkansing, die tot nu toe niet is gekomen. Het buurjongetje is ondertussen verhuisd. Het zou best kunnen dat als hem later gevraagd wordt zijn natuurmoment te beschrijven hij met een verhaal over het bovenstaande komt.

Uitsluitende viervlek, foto: Jos Vink

Nieuwe rubriek

'Het natuurmoment van...' is een nieuwe rubriek die ook in de komende nummers van ons contactblad te vinden zal zijn. Het is de bedoeling dat elke keer een lid van onze vereniging de gelegenheid krijgt om te schrijven over zijn of haar natuurmoment. Elk lid zal zich, zoals Oebele die in dit nummer het spits afbijt, zo'n moment herinneren. Natuurlijk kunnen wij als redactie telkens een lid benaderen maar er zijn vast leden die nu al zeggen: ik heb iets meegemaakt waar ik graag over wil schrijven.

Wij horen het graag via ons mailadres:
kopijvnborgerodoorn@gmail.com

Van de werkgroep Landschapshistorie

door Jan Veldman

Eind 2017 is de werkgroep Landschapshistorie van start gegaan met als eerste activiteit het ontwikkelen van fietsroutes. Nu zijn er in onze omgeving al veel fietsroutes dus waarom weer een fietsroute?

Het idee erachter is dat bij de bestaande fietsroutes de veengebieden onvoldoende in beeld komen, tevens is het de bedoeling om kleine, minder bekende maar vaak toch wel bijzondere landschapselementen onder de aandacht te brengen. Wij, de werkgroep-leden Sabine van Wijk, Jacqueline Speelman, Gerke Teitler en Jan Veldman, zijn nu bezig 6 fietsroutes te ontwerpen die niet alleen over de Hondsrug lopen, maar ook de Veengebieden aandoen. Deze routes kunnen elk apart gefietst worden, maar voor een iets langere tocht ook onderling gekoppeld worden.

Medio maart hopen we een eerste beschrijving gereed te hebben waarna een aantal vrijwilligers de routes zullen 'nafietsen' om eventuele onvolkomenheden in de routebeschrijvingen te signaleren, de beschrijvingen worden daarna aangevuld en zo nodig gecorrigeerd.

Naast het maken van fietsroutes zijn we bezig om een vijftigtal Landschapselementen die we in ons werkgebied geselecteerd hebben te beschrijven. We zijn nog aan het brainstormen over hoe we een en ander gaan publiceren; in de vorm van een boekje of misschien als onderdeel van de website.

Het is wel de bedoeling dat de leden van IVN Borger-Odoorn in de nabije toekomst voor aanvullingen kunnen gaan zorgen door het toevoegen van landschapselementen uit ons werkgebied. Zo ontstaat er een aardig compleet beeld over de rijkdom aan dit soort elementen in de gemeente Borger-Odoorn.

Als voorbeeld van een kleinschalig minder bekend landschapselement volgt hierna een beschrijving van het 'Valtherdiepje'.

Valtherdiepje

Op de grens van de vroegere Weedingervenen en de Valthervenen liep in noordelijke richting een smal beekloopje: het Valtherdiep. In het brongebied bij Valthe kwam schoon kwelwater naar boven dat via het Valtherdiep richting Mussel Aa afgevoerd werd naar Dollard en Eems.

Het bronwater was een mengsel van voedselrijk kwelwater afkomstig van het Drents Plateau en voedselarm oppervlaktewater uit het hoogveen. Hierdoor ontstonden mesotrofe (matig voedselrijke) zeggevenen met broekbossen van Els, Wilg en Berk. Door deze relatief gunstige bodemvruchtbaarheid waren deze gronden langs de beek geschikt als hooiland en werden jarenlang als zodanig door de Valther en Weedingse boeren gebruikt. Voor het weiden van vee waren de gronden te drassig.

“Het Valtherdiep is volledig omzoomd met jong broekbos bestaande uit berken en wilgen.”

Rond 1960 is tijdens de ruilverkaveling het beekloopje gedempt, echter in 1995 is een klein deel van de oude loop hersteld en een wandelroute gerealiseerd vanaf Weedinge met twee passages via houten bruggetjes. Het hernieuwde beekloopje is volledig opgegaan in broekbos van Wilg en Berk met aan weerszijden madelanden.

Door klimaatverandering en de daarmee gepaard gaande extremere neerslag en een stijgende zeespiegel bestaat er de noodzaak om voor het deel noordelijk van de Hondsrug tot aan de Waddenzee de huidige 26.000 ha waterberging voor 2050 uit te breiden tot maar liefst 65.000 ha waterberging om het watersysteem op orde te houden, en om bijvoorbeeld voor de bevolking in Groningen droge voeten te behouden.

Hierbij komt het oude bekensysteem van het Valtherdiep weer in beeld als één van de mogelijkheden. Een doorsteek van de Hunze naar de Westerwoldse Aa in Groningen kan via dit bekensysteem verlopen waarbij naast waterberging ook natuurontwikkeling mogelijk is. Er kan maar liefst 1,5 miljoen m³ waterberging gerealiseerd worden, met als natuurwaarden natte schraalgraslanden, moeraslanden en broekbossen.

Ook in de Hunzevisie 2030 wordt het Valtherdiepje benoemd als mogelijkheid om het Hunzedal aan te laten sluiten op het Westerwoldse bekensysteem:

“Aan de zuidzijde wordt het bovenstroomse gebied rond Emmen aangekoppeld en is het Hunzedal verbonden met de Ruiten Aa/ Westerwoldse Aa (en Waddenzee) via het Valtherdiep (Valtherdikbroeken). Door deze verbindingen kunnen planten, vlinders en insecten meebewegen met opschuivende klimaatzones”.

De langs het oude tracé van het Valtherdiep aanwezige landbouwgronden zijn van matige kwaliteit en klinken sterk in door oxidatie van het veen waardoor duurzame landbouw met zijn steeds zwaardere machines hier moeilijk wordt.

Het is één van de mogelijkheden voor waterberging maar niet onrealistisch.

Activiteitenoverzicht 2018

Hieronder staat kort samengevat een overzicht van de activiteiten tot de verschijning van het volgende nummer van ons contactblad. Een uitgebreidere beschrijving is te vinden op onze website:

www.ivn.nl/afdeling/borger-odoorn

Dinsdag 15 mei, aanvang 19.00 uur

Locatie: Kerkbrink 1 in Anloo

Wandelen langs het Anloërdiep

Donderdag 17 mei, aanvang 20.00 uur

Locatie: Hunebedcentrum, Hunebedstraat 27 in Borger.

Lezing permacultuur door Arthur Buitelaar uit Exloërveen, onderdeel cursus permacultuur

Zaterdag 19 mei, aanvang 10.00 uur (alleen voor deelnemers cursus permacultuur, aanmelden voor cursus noodzakelijk)

Locatie: Exloërveen 21 in Exloërveen

Excursie naar de permacultuur tuin van Arthur Buitelaar, onderdeel cursus permacultuur

Donderdag 31 mei, aanvang 20.00 uur

Locatie: Hunebedcentrum, Hunebedstraat 27 in Borger.

Lezing eten uit de natuur door Leah Groeneweg, onderdeel cursus permacultuur

Zaterdag, 2 juni, aanvang 10.00 uur, eindtijd 12.30 uur (alleen voor deelnemers cursus permacultuur aanmelden voor cursus noodzakelijk))

Locatie: Boomkroonpad, Steenhopenweg 4, Drouwen

Excursie eten uit de natuur o.l.v. Leah Groeneweg, onderdeel cursus permacultuur

Donderdag 19 juli, aanvang 19.00 uur

Locatie: picknickbank in het gebied nabij de brug over het kanaal

Buinen-Schoonoord in de Westdorperstraat te Borger
Zwerftocht door de Mandelanden (laarzen noodzakelijk)

Zaterdag 18 augustus, aanvang 13.15 uur (vertrek uit Borger omstreeks 10.30 uur).

(alleen voor deelnemers cursus permacultuur aanmelden voor cursus noodzakelijk))

Locatie: Dorpshuis De Slenk aan de Reestraat 2 in Groesbeek - De Horst

Lezing en middagexcursie naar het voedselbos Ketelbroek van Wouter van Eck, onderdeel cursus permacultuur

Zaterdag 1 september, aanvang 10.00 uur (aanmelden noodzakelijk)

Locatie: excursieschuur Staatsbosbeheer, Ieberen 1 in Elp
Kennismaking met het mysterieuze leven van onze mieren

Zondag 16 september, aanvang 13.00 uur

Locatie: parkeerplaats Wolvenspoor aan de Olle Hullenweg in Schoonloo

Wandelen over het Wolvenspoor

Waar in dit programma staat 'aanmelden is noodzakelijk', dan kan hiervoor het volgende e-mailadres worden gebruikt:

ac.ivn.bo@gmail.com

Cursus permacultuur

Een belangrijke activiteit dit jaar is de cursus permacultuur die bestaat uit een aantal lezingen en excursies. Zie bovenstaand programma. Deze cursus is gebonden aan een maximaal aantal deelnemers (25) voor de excursies. Voor de lezingen geldt dit niet.

Belangstelling voor de cursus? Kijk op onze website of inschrijven voor de complete cursus nog mogelijk is.

ivn *beleef de natuur!*

Anloërdiep, foto: Jos Vink

“Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Eigendomsrechten van de foto's berusten bij de desbetreffende fotograaf.”

